

IDEA ABSOLUTNÍHO ZÁKLADU FILOSOFIE U HUSSERLA

JOSEF CIBULKA

Na kterékoli konkrétní problematice lze dokázat, že hledisko dialektického zprostředkování, jež razili Hegel a Marx, skýtá hlubší přístup. U Hegela a Marxe vystupují jednotlivé, zvláštní jevy nejen jako determinované danými podstatnými tendencemi, ale především jako momenty procesu sebenegace daných podstatných tendencí a jako genetické buňky zrodu a konstituování nových podstatných tendencí.¹

Hledisko bezprostřední danosti bylo v dějinách myšlení vždy empiristickým hlediskem. Historicky ojedinělou syntezou hlediska bezprostřední danosti s racionalistickým pojetím filosofie je Husserlova fenomenologie. Husserlova fenomenologie spojuje hledisko bezprostřední danosti s orientací na objektivně platné významy. Na gnoseologickém východisku subjektivní evidence jako bezprostřední jistoty usiluje o transcendentální genealogii logiky a všech intersubjektivně platných významů.

Významné pozitivní výsledky přináší Husserlova fenomenologie především právě jako transcendentální genealogie významů v dílech *Logische Untersuchungen* a *Erfahrung und Urteil*. Dialektický materialismus jako synteza všeho pozitivního v dějinách myšlení musí usilovat především o dialektické přepracování a integraci těchto pozitivních výsledků.

Historický vývoj moderní filosofie probíhal tak, že se fenomenologie postupně měnila v existencialismus. Tak dochází k tomu, že se naši čtenáři nyní seznamují s tak závažným směrem, jakým je Husserlova fenomenologie, jako by to byl pouhý předstupeň existencialismu, a jako by existencialismus a filosofická antropologie představovaly vyšší stupeň myšlenkového vývoje.² Je paradoxní, že zatímco v dějinách marxismu a vůbec socialismu jsme už překonali představu, jako by ten historický sled, který se uskutečnil, byl jediné možný a eo ipso optimální (jako by stalinská etapa byla eo ipso pokrokem proti předcházející leninské etapě), v přístupu k fenomenologicko-existencialistické problematice je faktický chronologický sled vydáván za důkaz filosofického překonání fenomenologie existencialismem. Ivan Dubský, když nastoluje problém, zda se Husserlovi podařilo či nepodařilo realizovat fenomenologii jako „přísnou vědu“, uvádí místo jakého-

¹ Viz o tom blíže moji práci *Přínos Marxova Kapitálu k poznání společenských zákonů* (Praha, Rozpravy ČSAV 1962); *Marxovo pojetí vnitřní rozpornosti společenských zákonů* (Filosofický časopis ČSAV 1958/6); *O metodě poznání společenských jevů* (Filosofický časopis ČSAV 1963/6); *Spořý o dialektiku* (vyjde ve Vydavatelství politické literatury 1968); *Dialektika a ontologie* (vyjde ve Vydavatelství SAV 1968).

² Např. v systematickém výkladu dějin moderní nemarxistické filosofie, v knize J. Bodnára *Od realizmu k iracionalismu* figuruje výklad Husserlovy fenomenologie jako appendix výkladu existencialistické filosofie (Bratislava 1966, 244–252).

koli rozboru této otázky Husserlův výrok z třicátých let, že se mu to nepodařilo. To, a fakt, že Heidegger, Fink, Landgrebe, Merleau-Ponty a Patočka hledali jiné cesty, než je Husserlovo transcendentálně idealistické hledisko, figuruje v Dubského stati jako jednoznačná odpověď, že antropologické eseje představují překonání Husserlovy transcendentální fenomenologie.³ Rovněž když nastoluje otázku, zda je či není rozpor mezi tendencí Husserlovy fenomenologie k transcendentalitě a mezi pozdějším Husserlovým východiskem „přirozeného světa“, neodpovídá Dubský na tuto závažnou otázku rozбором a argumenty, ale autoritou H. G. Gadamera, a Gadamerovým výrokiem, že takový rozpor neexistuje.⁴ Čtenář je takto veden, aby se díval na Husserlovo dílo brýlemi Husserlovy pozdní ideje „přirozeného světa“, a aby se díval na celou Husserlovou fenomenologii brýlemi hledisek, která pokládají antropologické eseje o domově a j. za vyšší typ filosofického myšlení, než byla Husserlova transcendentální filosofie. Stačí ovšem srovnat Patočkovy, Bayerové a Mokrejšovy stati o Husserlově fenomenologii (Filosofický časopis ČSAV r. 1966/1967) s pracemi na antropologická témata, aby bylo zřejmé, že původní Husserlova fenomenologie představuje nesrovnatelně pronikavější filosofické myšlení.

Radikální opozicí proti módní vlně filosofické antropologie jsou statě M. Průchy, jež velmi přesvědčivě dokazují převahu původní Husserlovy filosofie nad existencialisticko-antropologickou literaturou.⁵

M. Průcha obrací pozornost k Descartově a Husserlově ideji první filosofie. Při tom se samozřejmostí předpokládá, že původní horizont bytí, odhalovaný „první filosofii“, musí být maximálně bezprostřední.⁶

V této studii se pokusíme analyzovat postulát založit filosofii na odvržení všech předpokladů a budovat ji na absolutních jistotách.

1. Otázky, jež otevírá Husserlova kritika Descarta

Descartes realizoval tento postulát s radikalismem, jaký neměl příkladu před ním ani po něm. Odmítl předpoklad existence objektivní reality, předpoklad pravdivosti smyslového i racionálního poznání, odmítl i platnost logických vztahů, a pouze jistota existence vlastního „já“ se mu jevila absolutně nepochybným základem. I když pozdější novověká filosofie nesdílela Descartův radikalismus, stalo se samozřejmým vycházet aspoň z tzv. metodického solipsismu, vycházet z odmítnutí předpokladu existence objektivní reality, a tuto existenci dokazovat.

E. Husserl současně s velkým důrazem obnovuje Descartův postulát, že filosofie se musí oprostít od všech předfilosofických předpokladů a že musí mít

³ Ivan Dubský, *Svět, domov a cesta u Jana Patočky*, Filosofický časopis ČSAV 1967/5, 616–618.

⁴ Tamtéž, 614.

⁵ Milan Průcha, *Kult člověka*, Praha 1966; *Existencialismus M. Merleau-Pontyho*, sborník Existencialismus a fenomenologie, Bratislava 1967; *Prax a prvá filozofia*, sborník Spytovania sa na človeka, Bratislava 1967.

⁶ Viz poslední z uváděných Průchových prací, 48.

absolutní základy,⁷ a současně kritizuje Descartovo absolutní kladení skepse jako nekritické ulpění na matematické metodě. Kritizuje Descarta, že pojal absolutní základy filosofie z hlediska myšlenky konečné platnosti, která historicky vznikla v objektivistických matematických vědách,⁸ že ztotožňuje apodikticitu „já“ s logickou apodikticitou.⁹ Husserl tvrdí, že není oprávněně podrobit skepsi existenci objektivní reality. Pochybovat lze oprávněně jen o tom, čehož pochybnost je apodikticky evidentní.¹⁰ Jednotlivé omyly v našem poznání nemohou motivovat pochybnost o objektivní existenci světa jako celku.¹¹ Descartova absolutní skepse o existenci světa jako celku je, jak poukazuje Husserl, vykonstruovaná jednak pomocí fikce zlého démona, kterou Husserl nazývá „bláznivou“,¹² jednak tím, že Descartes klade nebytí objektivní reality.¹³

Husserl přesvědčivě dokázal, že negovat veškeru objektivní realitu, nezávislou na našem vědomí, není možné z posic *hledání* absolutní jistoty. Dokázal, že Descartes mohl negovat objektivní realitu jako celek jen díky tomu, že vystupoval z pozic *předem dané* univerzální aplikability metody absolutního kladení, adekvátní v matematice. Jako matematika absolutně klade své pozitivní teze, tak Descartes kladl absolutně skepsi. Husserl zdůraznil, že matematická i logická apodikticitu je apodikticitou naivního objektivizmu, kterou měl Descartes podrobit skepsi a ne z ní vycházet.¹⁴

Ale ač Husserl kritizoval Descarta především za to, že pouhou logickou apodikticitu ztotožnil s hledanou filosofickou, transcendentální apodikticitou, Husserlova kritika obsahuje jeden ještě obecnější moment: Descartes, jak přesvědčivě plyne z Husserlových rozborů, *neprováděl negaci ontologických předpokladů z pozic jakési bezpředpokladovosti*. Descartes byl s to negovat objektivní realitu jako celek jen za cenu nekritického ulpění na určité historicky vzniklé a historicky omezené metodě. Dokázal pochybovat o všech předmětech poznání jen za cenu naprosté nekritičnosti vůči metodě pochybování. Se samozřejmostí předpokládal univerzální aplikabilitu metody absolutního kladení. Husserl hned na začátku první meditace Karteziánských meditací píše, že musíme i samu ideu univerzálního základu filosofie pokládat za hypotetickou.¹⁵

Ač bylo Husserlovým úmyslem kritizovat Descarta za jeho poplatnost univerzalizaci matematické apodikticity, jeho kritika Descarta otevírá obecnější otázku: *Není tomu nejen u Descarta, ale i u kohokoli jiného tak, že odhalit jeden ontologický předpoklad je možné vždy jen z pozic jiného ontologického předpokladu?*

⁷ Edmund Husserl, *Erste Philosophie II., Theorie der phänomenologischen Reduktion*, Husserliana VIII, Haag 1959, 6, 39, 40; *Méditations cartésiennes*, Paris 1931, 6, 11.

⁸ Edmund Husserl, *Die Krisis der europäischen Wissenschaften und die transzendente Phänomenologie*, Husserliana VI, Haag 1962, 397.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž, 407–408.

¹¹ Tamtéž, srv. Oscar Becker, *Husserl und Descartes*, 184.

¹² Husserliana VI, Haag 1962, 407.

¹³ Edmund Husserl, *Ideen zu einer reinen Phänomenologie*, 1913, 54.

¹⁴ *Die Krisis* ..., 144.

¹⁵ *Méditations cartésiennes*, 7.

A neplatí to i pro Husserla? Není možné uvěřit i Husserla z nekritických předpokladů, z jakých on uvěřil Descarta?

2. Husserlův ontologický předpoklad, že aktuální „já“, obsahuje všechny možnosti neaktuálního horizontu

Proti veškerému konstruování buduje Husserl svou filosofii na tom, co je dáno ve vědomí. I když nás jednotlivé poznatky klamou, existence světa se proto nestává vůbec problematickou. „Svět nám je dán v nepřetržité zkušenosti“, píše Husserl.¹⁶ Existence objektivní reality je daností, ale není apodikticky evidentní, je možné, aby objektivní realita neexistovala.¹⁷ Zatímco Descartes budoval výlučně na metodě subjektivní evidence, kterou ještě nad to deduktivisticky interpretoval, Husserl podřídil metodu subjektivní evidence původnějšímu základu bezprostřední, přirozené danosti ve vědomí.¹⁸ Popis toho, co mi je opravdu dáno nezávisle na teoretických interpretacích a představivosti, mě, dle Husserla, nemůže klamat.¹⁹

Ale absolutně jistá, tak, že opak není vůbec myslitelný, je pouze vlastní existence „sum cogitans“²⁰. „Já“ je absolutním základem filosofie — ne jako empirická subjektivita, ale jako transcendentální subjektivita.²¹ K nejasnostem odlišení transcendentální subjektivity od empirické subjektivity se ještě vrátíme.

„Já“ je absolutně jistým východiskem díky své absolutně bezprostřední aktuálnosti. Ale aktuální obsahy „já“ jsou vloženy do minulosti „já“ a do nekonečného neaktuálního horizontu.²² Nerozlučně sejetí „já“ s minulostí „já“ lze těžko popírat. Má-li být „já“ absolutním východiskem poznání, musí být toto „já“ poznatelné ve své historicitě. Poznáním minulosti „já“ na rovině empirické

¹⁶ „Aber wenn die sinnliche Erfahrung auch nicht ohne weiteres im gegebenen Einzelfall Unbezweifelbarkeit beanspruchen kann, so wird uns das Dasein der Welt darum keineswegs fraglich.“ (Husserliana VIII, 41.) „Die Welt ist in beständiger Erfahrung da...“ (tamtéž).

¹⁷ Tamtéž, 42.

¹⁸ „Wir nennen die Lebensweltgeltung Bodengeltung für alle auf sie bezogenen und sich alsbald ihr zuschlagenden Geltungen. Auf diesem Seinboden der Lebenswelt bewegen sich die verschiedenen Gestalten der Epoché...“ (Husserliana VI, 390).

¹⁹ „...die Einbildungskraft, die aus sinnlichen Empfindungsdaten komplexe Bilder schafft, täuscht uns, oder die in unsere Seele gleichsam von ihr gemalten Bilder nichts Wirkliches ab... Das alles gehört mir selbst an und darin, dass das ist, wofür ich es nehme, so wie ich es empfinde oder als komplexes Bild habe, täusche ich mich offenbar nicht... Halte ich mich in meinem allgemeinen Denken daran, so wird dieses vom Zweifel nicht mehr betroffen...“ (Husserliana VI, 402–403).

²⁰ Husserliana VIII, 42. Husserlův nejvýznamnější následovník Eugen Fink píše, že karteziánské cogito je pouhou fenomenální jistotou, nepoukazuje na existenci ego o sobě (Eugen Fink: „Sein, Wahrheit, Welt, Haag 1958, str. 84).

²¹ Předběžné vymezení Husserlova pojmu „transcendentální“ viz Husserliana VI, 70–71.

²² Danost objektivních významů ve vědomí, obecné intersubjektivní struktury intencionality, platné pro jakékoli vědomí, Husserl detailně zpracoval ve svém díle *Logische Untersuchungen*. Právě to je oním jádrem a obrovským pozitivním kladem jeho díla, o němž jsme psali na začátku stati. Ale problematika horizontu vědomí a polarity aktuálnosti a neaktuálnosti je odlišná od problematiky intencionality (Jan Patočka, *Přirozený svět a fenomenologie*, sborník Existencialismus a fenomenologie, Bratislava 1967, 44).

subjektivitu je paměť. Husserl hovoří o paměti i na rovině transcendentální subjektivitu.²³ Je paměť absolutně spolehlivá? Jen v případě, že paměť je absolutně spolehlivá, možno považovat „já“ za absolutní základ filosofie. Nejvýznamnější filosofický teoretik intencionality před Husserlem, Franz Brentano, vymezil jako konstitutivní znak evidentního poznání identitu poznávajícího a poznávaného, identitu obsahu vědomí před reflexí a po reflexi. Z tohoto hlediska výslovně uváděl, že paměť není evidentním poznáním, že však přes to musí být předpokládána.²⁴

U samotného Husserla nacházíme o otázce spolehlivosti paměti dvě zcela protichůdná místa. Na jednom místě odbývá námitku spolehlivosti paměti celkem sofisticky, že i ten, kdo pochybuje o totožnosti reflektovaného a výsledku reflexe, sám prý takovou totožnost předpokládá.²⁵ Na jiném místě, když v závěru první meditace *Karteziánských meditací* formuluje hlavní myšlenky o apodikticitě „já“, výslovně píše, že minulost „já“ je totálně nejasná.²⁶

Uvažujeme-li nezaujatě, bez aprioristických brýlí určité filosofické doktriny o vzájemné souvislosti aktuálních stránek „já“ a neaktuální minulosti a horizontu „já“, vyvstávají dvě možnosti: Buď je aktuální obsah „já“ včleněn do komplexnějšího neaktuálního horizontu, a je podmíněn touto komplexnější totalitou. Anebo tato komplexnější totalita neaktuálního horizontu vyplývá z aktuální náplně „já“ jako z monády.

Husserl v závěru první meditace *Karteziánských meditací*, hned po té, když nastolil otázku, že minulost „já“ je totálně nejasná, s úplnou samozřejmostí předpokládá, že aktuálně daný obsah určuje nekonečný soubor možností, jež nejsou aktuálně vnímány.²⁷ Takovýto předpoklad o vysvětlitelnosti dosud neznámých stránek „já“ z aktuálně vnímaných stránek „já“ je neprokázaným ontologickým předpokladem, ale Husserl z něho s naprostou samozřejmostí vychází.

Husserl si v dalším textu závěru první meditace klade otázku, jak dalece se může transcendentální já myslit samo v sobě, ale vzápětí takto nastolenou otázku zužuje na otázku, až kam sahají absolutní a nepochybné danosti.²⁸ Husserl si vůbec nepřipouští možnost, že aktuální část vědomí je natolik včleněna do své

²³ Husserliana VI, 406.

²⁴ „Die erkannte Identität von Erkennendem und Erkanntem bildet die notwendige Bedingung für den Tatbestand der empirischen Evidenz; mithin ist eine Evidenz der äusseren Wahrnehmung oder des Gedächtnisses von vornherein ausgeschlossen...“ (citováno ze sborníku ke 100. výročí narození Franze Brentana, Leipzig, Rohrer Verlag 1938, 170–171; srv. Franz Brentano, *Psychologie* III, str. 5–6, 98, 107–108). „Man kann keinen Beweis durchführen ohne Gedächtnissvertrauen: wenn man sofort die Voraussetzungen vergessen würde oder wenn man die Erinnerung an die Voraussetzungen sofort in Zweifel ziehen würde, dann könnte man überhaupt nichts beweisen; folglich enthält jeder Beweis gegen die Berechtigung des Gedächtnissvertrauens gleichsam einen Widerspruch“ (uváděný sborník, 193).

²⁵ Husserl takto odpovídá na námitku H. J. Watta, že přece o bezprostředním není možné žádné vědění. „Beständig wird ein Wissen von unreflektierten Reflexionen vorausgesetzt, während zugleich die Möglichkeit solchen Wissens in Frage gestellt wird“ (*Ideen zu einer reinen Phänomenologie*, uvedené vydání).

²⁶ *Méditations cartésiennes*, uvedené vydání, 19.

²⁷ Tamtéž, 20

²⁸ Tamtéž.

historie, že tento aktuální obsah je možná zcela neadekvátním vyústěním celé této historie „já“. Předem tvrdí, že minulost a celý neaktuální horizont *musí* být takové, že jsou implikovány v aktuálním obsahu „já“.

Na začátku druhé meditace Husserl znovu píše, že zatímco existence „já“ je dána absolutně apodikticky, danosti transcendentálního vědomí nejsou v každém případě takto apodikticky dány.²⁹ Bezprostřední zkušenost zřejmě odlišuje mezi apodiktickou daností „já“ a mezi neapodiktickou daností jiných obsahů vědomí. Ale hned dalšími větami Husserl přenáší i na obsahy vědomí „já“ absolutní apodikticitu. Husserl píše, že všemi reálnými i *možnými* zkušenostmi „já“, byť i v detailech tyto zkušenosti nejsou jisté, se prolíná univerzální a apodiktická struktura zkušenosti o „já“.³⁰ *Není to tedy bezprostřední danost, ale Husserlova teoretická doktrína o transcendentální subjektivitě, jež přenáší absolutní apodikticitu z existence já i na obsah jeho myšlenek a z obsahu jeho aktuálního vědomí na neaktuální minulost a horizont.*

3. Husserlovo vycházení z pozice předvědeckých jistot

Jak jsme ukazovali v prvním bodu této studie, Husserl kritizoval Descarta za to, že Descartes ulpěl na logické apodikticitě. Ale Husserl ulpěl zase na východisku předpredikativních zážitků,³¹ na východisku „přirozeného světa“ („Lebenswelt“).³²

Husserl pojímá do transcendentální redukce existenci objektivní reality i platnost logické evidence. Ale píše, že „přirozený svět“, „předvědecký a mimovědecký svět“, proud předpredikativních zážitků nemá podléhat fenomenologické redukci.³³ Ve své *Teorii fenomenologické redukce* Husserl píše, že i „přirozený svět“, proud zážitků, by měl být podroben pochybování a fenomenologické redukci, že však, sotva se o to pokusíme, vyvstane tento „přirozený svět“ znovu, takže je absolutně evidentní.³⁴ *V této úvaze je ovšem kruh. „Přirozený svět“ je neodbytný a vzdoruje pochybování právě jen z předem přijatého hlediska předlogických jistot. Z hlediska logické apodikticity je naopak „přirozený svět“, proud zážitků, plný sebeklamů, a není evidentní. Z hlediska původní Descartovy idey bezpředpokladovosti nemá bezprostřední proud zážitků žádnou gnoseologickou hodnotu. A naopak, vychází-li Husserl předem z hlediska bezprostředních předlogických daností, potom vůbec ani na okamžik nemůže podrobit tento bezprostřední proud zážitků fenomenologické redukci, ne že by jej podrobil redukci a že by se evidentnost „přirozeného světa“ ihned zase obnovila.*

V V. dodatku ke *Krisis* vyslovuje Husserl myšlenku, že je nutno podrobit

²⁹ Temtéž, 24.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Termín pochází z Husserlových *Karteziánských meditací* uvedené vydání, 8–9.

³² Termínu „Lebenswelt“ ve významu „předvědeckého a mimovědeckého světa“ používá Husserl v díle *Die Krisis...*, Husserliana VI, 397.

³³ Husserliana VI, 397.

³⁴ Husserliana VIII, 40.

fenomenologické redukci i ponoření do „přirozeného světa“.³⁵ Ale tuto myšlenku nikde nerealizuje, naopak, na téže straně píše, že platnost „přirozeného světa“ je základem všech redukcí.³⁶

Zdůraznění hlediska „Lebenswelt“, jak je uplatněno v *Krisis*, činí zvláště akutní otázku, v čem vlastně spočívá jinde Husserlem tak zdůrazňovaný rozdíl mezi transcendentální subjektivitou a mezi empirickou subjektivitou. V *Teorii fenomenologické redukce* užívá Husserl pojmu „transcendentální subjektivita“ jako synonyma pojmu „čirá subjektivita“, a píše, že transcendentální subjektivita je obsahem subjektivity, jak je sama sobě přístupná v čiré adekvátnosti.³⁷ Dle těchto formulací se zdá, že kritériem, odlišujícím transcendentální subjektivitu od empirické subjektivity, je adekvátnost či neadekvátnost danosti a evidence.

Husserl odlišuje adekvátní evidenci od pouhého pocitu evidence právě tím, že adekvátní evidence se jako evidence prokazuje. Ale toto prověření evidence je u Husserla jednostranné. Husserl neusiluje především o prověření pravdivosti poznatku. V Husserlově pojetí prověření evidence jde výlučně o to, aby poznatek nezůstal pouhým abstraktním míněním, aby se původní abstraktní mínění názorově naplnilo.³⁸ Jde zde výlučně o překonání pouhého mínění danosti, nikoli o otázku pravdivosti. Celé toto pojetí adekvátnosti evidence má smysl jen za ontologického předpokladu, že předmět je otevřen evidenci ve své plnosti, všemi svými stránkami, že je dán cele a plně.³⁹ Z hlediska Husserlovy filosofie je nedostatkem vědeckého i matematického poznání, že v něm jsou i sporné stránky. Tento „nedostatek“ právě rovina transcendentální subjektivity odstraňuje. Na této rovině je poznání předmětu evidentní v každém možném smyslu.⁴⁰ Husserlovo pojetí adekvátní evidence je založeno na *neprokázaném ontologickém předpokladu, že poznatek nesmí mít takové stránky, jež by se vzpíraly dokonalé evidenci, že nesmí mít imanentní tendenci k vlastní sebenegaci*.

Ještě zřetelnější kruh obsahuje Husserlovo pojetí apodiktické evidence: Každá adekvátní evidence musí být i apodiktickou, to znamená, že je nemožné, aby evidentní neexistovalo.⁴¹ Právě jistota existence objektivní reality neobstojí, jak píše Husserl, ve zkoušce apodikticity. Je možná neexistence objektivní reality. Ve zkoušce apodikticity obstojí pouze existence „já“ — pouze neexistence „já“

³⁵ Husserliana VI, 399.

³⁶ „Wir nennen die Lebensweltgeltung Bodengeltung für alle auf sie bezogenen und sich alsbald ihr zuschlagenden Geltungen. Auf diesem Seinsboden der Lebenswelt bewegen sich die verschiedenen Gestalten der Epoché.“ (Tamtéž.)

³⁷ „In der methodischen Durchführung dieser reinigenden Ausschaltung alles prinzipiell nicht adäquat Gegebenen kämen wir zur reinen oder transzendentalen Subjektivität; sie wäre also der Gehalt der in reiner Adäquation sich selbst zugänglichen Subjektivität“ (Husserliana VIII, 40).

³⁸ Tamtéž, 33.

³⁹ „Meine Erkenntnis soll aber auch eine in jeder Hinsicht evidente sein: auch in jeder möglichen Hinsicht, die jetzt oder normalerweise nicht für mich aktuelle Hinsicht ist; das Erkannte soll nicht ihm wesentlich zugehörige Bestimmungen haben, die ausserhalb der Blickrichtung meiner sonst vollkommenen Evidenz liegen“ (tamtéž, 31).

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Tamtéž, 35.

je nemožná.⁴² Potom ale je „apodikticitu“ evidence pouhým termínem karteziánské jistoty imanence empirické subjektivity, vyjadřuje pocit evidence a nikoli prověření pocitu evidence, máme-li chápat prověření překonání subjektivního pocitu.

Husserl nechce překonat „pocit evidence“ proto, že to je subjektivní pocit, ale proto, že to je málo subjektivní pocit, že je příliš spjat s objektivním přístupem k subjektivitě. ... zpětná otázka po nejpůvodnějších evidencích je také subjektivní, ale jde o subjektivitu v radikálnějším smyslu, než jaká kdy může být subjektivita psychologie“.⁴³

Myšlenku povznést se nejen nad logickou apodikticitu, ale i nad danost „přirozeného světa“ („ein Sich-über-die-Lebenswelt-stellen“) vyslovuje Husserl nejen na už uváděném místě. V. dodatku ke *Krisis*.⁴⁴ Vyslovuje ji i v *Erfahrung und Urteil*, a to zvláště výrazně: „... zpětný postup k transcendentální subjektivitě, konstituující předem daný svět, se uskutečňuje na dvou rovinách: 1. *Ve zpětném postupu od předem daného světa ... k původnímu „přirozenému světu“ (Lebenswelt), 2. Ve zpětném postupu od „přirozeného světa“ (Lebenswelt) k subjektivním úkonům, z nichž „přirozený svět“ vzniká.* Neboť ani „přirozený svět“ není něčím jednoduše předem daným, i on je něčím, co je vytvořeno, a můžeme se ptát, jak se konstituoval.“⁴⁵

Ale i v *Erfahrung und Urteil*, stejně jako v *Krisis*, zůstává tato otázka hlubšího konstitutivního základu, z něhož vznikla logická apodikticitu i „přirozený svět“, předem odsouzena k zániku. Husserl pozitivně rozpracovává pouze to, jak logická apodikticitu je konstituována sférou „přirozeného světa“, kdežto nad sféru daností „přirozeného světa“ se nepovznáší. Jak jsme si už uváděli, v V. dodatku ke *Krisis*, sotva vůbec nastolil požadavek podrobit i „přirozený svět“ redukci, hned na téže straně píše, že „přirozený svět“ je základem všech možných redukcí.⁴⁶

Vyjít za hranice aktuálního, bezprostředního zážitku je možno jen cestou zpředměťující, objektivující racionality, a vyjít za hranice logické racionality je možno jen cestou bezprostředních, nereflektovaných zážitků. Husserl neprokázal možnost stanoviska, jež by opravdu stálo jak nad logickou apodikticitou, tak nad „přirozeným světem“. Orientoval se výlučně na reflexi o logické apodikticitě z hlediska „přirozeného světa“.

4. K Husserlovu pojetí podstatného

Své pojetí podstatného formuluje Husserl v koncentrované podobě takto: „Čirá obecnost metodicky pramení z volné variace a z důsledného vyřazení jakéhokoli kladení skutečného bytí. Rozsahem čiré obecnosti nemohou být empirické

⁴² Tamtéž, 42.

⁴³ *Erfahrung und Urteil*, Hamburg 1954, 47. Podtržená slova podtržena v citovaném díle.

⁴⁴ Husserliana VI, 399.

⁴⁵ *Erfahrung und Urteil*, uvedené vydání, 49, podtržená slova podtržena v citovaném díle.

⁴⁶ Husserliana VI, 399.

skutečnosti, ale výlučně *čiré možnosti*. Na druhé straně je vždy třeba uvádět eidetickou obecnost ve vztah k dané skutečnosti. Každá skutečně daná barva je současně možnou barvou v čistém smyslu slova. Každou skutečnou barvu můžeme uvažovat jako příklad a proměnit ji ve variantu. Tak můžeme zrušit veškeru skutečnost a přeměnit ji v čirou možnost, v říši volné libovůle (in das Reich des freien Beliebens). Pak se ale ukazuje, že i volná libovůle v sobě obsahuje svéráznou spjatost. Co se dá cestou svévolné fantasie (i když to je třeba bez jakéhokoli vztahu a i když to nesouhlasí s hlediskem myslitelné reality) navzájem pozměňovat, zahrnuje v sobě nutnou strukturu, eidos, a s tím i *zákony* nutnosti, jež určují, co musí určitému předmětu nutně příslušet, má-li to být předmět tohoto druhu. Tato zákonitost potom platí pro veškeru fakticitu: můžeme vidět, že vše, co neodlučitelně patří k čirému eidos barvy, např. moment světlosti, musí být vlastní i každé skutečné barvě.⁴⁷

V této Husserlově klíčové úvaze se koncentrovaně projevují některé další vnitřní rozpory Husserlovy filosofie. S velikým důrazem Husserl vyzvedává, že podstata, eidos, nesmí být svázána fakty objektivní reality, že vyjadřuje sféru čirých možností. Jako příklad podstaty fenoménu „barva“ však uvádí „světlost“, t. j. vlastnost, jež dává smysl jen z hlediska naší omezené názorovosti. Naivně ontologizuje smyslový vjem.

Husserlův nejpronikavější pokračovatel Eugen Fink se ohrazoval proti námitkám, jako by fenomenologie byla filosofií intuitivního iracionalismu. Zdůrazňoval, že alogická intuitivní danost je jen jedním případem originární danosti přímého zření, že pojmové myšlení je jiným a ještě přímějším modelem zření.⁴⁸

Ale v Husserlově díle nenacházíme hlubší pojetí myšlení v tom smyslu, jako nacházíme v Heglově díle překonání celého dosavadního myšlení, dosavadního pojetí logiky atd.

Husserl na jedné straně přejímá tradiční postupy lockovské abstrakce, že třeba provádět variace znaků a pátrat, které znaky jsou invariantní; přejímá tradiční filosofické pojmy „eidos“, „transcendentalita“. Na druhé straně nahrazuje primitivní pojetí procesu abstrakce v předdialektickém myšlení stejně primitivními metodologickými nástroji imaginace a fantasie. Eugen Fink sice tvrdí, že absolutní je zprostředkování a nikoli bytí, ale jeho pojem zprostředkování je velmi vagnt a redukuje se na vyjevování bytí („Sein, Wahrheit, Welt“ str. 120, 122, 141).

Ve čtvrté meditaci *Karteziánských meditací* provádí Husserl přechod od transcendentální empirie k transcendentálnímu eidos takto: „... přetvářejme předmět percepce, stůl, zcela svobodným způsobem, podle naší fantasie“. Fantasií pozměňme jednotlivá určení vnímaného stolu, jeho tvary, formy... Díváme se na tato určení jako na čistě imaginární. Zdržujeme se tvrzení, že předmět percepce existuje, a dbáme, abychom nenarušili charakter percepce.⁴⁹ Nezaujatý čtenář by řekl, že takovým prostým fantasijním pohráním si vjemem stolu nemů-

⁴⁷ *Erfahrung und Urteil*, uváděné vydání, 426.

⁴⁸ Kantstudien XXXVIII, Berlin, Vaihinger 1935.

⁴⁹ *Méditations cartésiennes*, uvedené vydání, 59.

žeme nijak proniknout do gnoseologických hlubin. Ale Husserl komentuje právě popsaný úkon takto: „Přenášíme reálnou percepci do království irealit, do království „jako by“, jež nám skýtá čiré možnosti, očistěné od všeho, co je spojovalo s nějakým faktem... Zbaven jakéhokoli vztahu k faktu, stává se „eidos“ percepcí.“⁵⁰

Cestou od empirie k invariantním eidetickým momentům je Husserlovi nikoli proces abstrakce, ale fantasijní variace s vjemy. Obdobně, jako lockovská abstrakce dospívá k invariantním momentům a ty pokládá za podstatné, pokládá Husserl za „eidos“ invariantní momenty fantasijních variací. Jednostranný důraz na stupňování nezávislosti na „víře“ v objektivní realitu brání Husserlovi, aby byl obezřelý vůči tomu, že fantasijní variace jsou ještě omezenější metodou než lockovská abstrakce.

Husserl uvádí, že po fenomenologické redukci dospíváme na půdu transcendentální subjektivity, na níž však kromě „eidos“ existuje i transcendentální empirie. K úvaze o „eidos“ se dostává teprve ve čtvrté meditaci *Karteziánských meditací*. Vyvstává otázka: Co z terénu transcendentality, jak o něm vykládal až do čtvrté meditace, patří k „eidos“? Husserl odpovídá, že i dosavadní analýzy nutno reinterpretovat jako eidetické, že se týkají struktury eidetického ego, platné pro všechny varianty ego.⁵¹ Tvrdí, že eidetická intuice je základní formou všech dílčích transcendentálních metod.⁵² Ale potom je pojetí toho, co je „eidos“ a „eidetické“, tak široké, že není jasné, co je vůbec ve sféře transcendentality neeidetické.

Možno však uplatnit ještě jednu námitku z hlediska základního motivu Husserlovy fenomenologie: neporušovat danosti interpretacemi a fantasií. Husserl např. kritizoval Descartovu fikci zlého démona, jenž nás ve všem klame, za to, že zde fantasmie narušuje danosti.⁵³ I na začátku svých vývodů o vjemu stolu ve IV. meditaci Husserl zdůrazňuje, že nesmíme narušit charakter vjemu.⁵⁴ Ale pak najednou hovoří o tom, že fantasií přeměnil daná určení stolu v čiré možnosti, ba dokonce o tom, že dospěl k něčemu, co je platné i pro ideálně možné percepcí, ba i pro „imaginární percepcí“.⁵⁵

Svobodnou hrou fantasmie tak Husserl sice nepřekonává sebeklamy původních vjemů, ale neobsahuje tento motiv svobodné hry fantasmie nebezpečí, že fantasijní konstrukce budou narušovat originární danost, původních vjemů?

Pojmové poznání se takto jeví v Husserlově fenomenologii jako pouhé dovršení předvědeckého poznání.⁵⁶

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž, 60–61.

⁵² Tamtéž, 61.

⁵³ Husserliana VI, 407.

⁵⁴ *Méditations cartésiennes*, 59.

⁵⁵ Tamtéž, 59–60.

⁵⁶ „Vědy... dávají úplný a adekvátní výraz tomu, co je antipredikativně dáno (das Erschaute)“, tamtéž, 11.

Idea absolutních základů filosofie, nezávislých na ontologických předpokladech, není uskutečnitelná. Bezprostřední jistota „cogito — sum“ a logická evidence jsou dva vzájemně se vylučující typy evidencí. Descartes i Husserl uměle ztotožnili oba tyto vzájemně se vylučující typy evidence. Descartes je ztotožnil přímo a podřídil „cogito sum“ logické evidenci. Husserl usiloval o konstituování logična z jistoty typu „cogito — sum“. Ale Husserlova interpretace neaktuálních horizontů „já“ jako monadicky implikovaných v aktuální bezprostřednosti je vybudována cestou filosofické konstrukce a nikoli cestou bezprostřední danosti celé nekonečné oblasti transcendentální subjektivity. Předpoklad spolehlivosti paměti a předpoklad, že neaktuální možnosti jsou monadicky implikovány v aktuálních možnostech, je neoprávněným ontologickým předpokladem, a Husserlova fenomenologie je vybudována na tomto neoprávněném ontologickém předpokladu.

Původní Descartův postulát bezpředpokladovosti a Husserlovo úsilí o východisko předvědeckých bezprostředních daností jsou v nesmiřitelném rozporu. Z hlediska Descartovy idey bezpředpokladovosti nemá bezprostřední proud zážitků žádnou gnoseologickou hodnotu. A vychází-li Husserl naopak předem z hlediska bezprostředních předvědeckých daností, potom nemůže ani na okamžik podrobit tento „přirozený svět“ takové fenomenologické redukci, jaké podrobil vědecké poznání.

Idea bezpředpokladovosti i idea absolutní bezprostřednosti jednostranně absolutizují jednotlivé stránky progresivního úsilí o neustálou dialektickou sebenegaci historicky daných předpokladů myšlení a poznání.

ИДЕА АБСОЛЮТНОЙ ОСНОВЫ ФИЛОСОФИИ У ГУССЕРЛЯ

Йозеф Цибулка

Idea абсолютной основы философии, независимой от онтологических предположений, неосуществима. Непосредственная уверенность „я мыслю, следовательно существую“ и логический учет — это два исключаяющих друг друга типа учета. Декарт и Гуссерль искусственно отождествили эти два исключаяющие друг друга типа учета. Декарт отождествил их прямо и „я мыслю, следовательно существую“ подчинил логическому учету. Гуссерль пытался установить логическое на основании уверенности типа „я думаю, следовательно существую“.

Но толкование Гуссерлем неактуальных горизонтов „я“, как монадически содержащихся в актуальной непосредственности, основывается на философской конструкции, а не на непосредственном наличии всей бесконечной области трансцендентальной субъективности. Предположение надежности памяти и предположение, будто неактуальные возможности монадически содержатся в актуальных возможностях, является безосновательным онтологическим предположением, и феноменология Гуссерля построена на этом безосновательном онтологическом предположении.

Первичное положение Декарта о независимости основы философии от онтологических предположений и стремление Гуссерля найти исходной пункт донаучных непосредственных данных находятся в антагонистическом противоречии. С точки зрения идеи Декарта о независимости от предположений непосредственный поток переживаний не имеет никакого гнесеологического значения. И, наоборот, если Гуссерль исходит априори из непосредственных донаучных данных, то он не может, даже на кратчайшее время подвергнуть этот „естественный мир“ такой феноменологической редукции, какой он подверг научное познание. Идея независимости от предположений и идея абсолютной непосредственности, односторонне абсолютизирующая отдельные стороны прогрессивного стремления к постоянному диалектическому самоотрицанию исторически данных предпосылок мышления и познания.

THE IDEA OF AN ABSOLUTE BASIS OF PHILOSOPHY IN HUSSERL

Jozef Cibulka

The idea of absolute principles of philosophy, independent of ontological presuppositions, is not realizable. The immediate certainty „cogito — sum“ and a logical evidence are two mutually excluding types of evidence. Descartes and Husserl artificially identified them. Descartes identified them directly and subordinated „cogito — sum“ to logical evidence. Husserl endeavored to constitute the logical from certainty of the type of „cogito — sum“. However, Husserl's interpretation of non-actual horizons of „self“ as monadically implicated in actual immediateness, is built up by means of philosophical construction and not by means of an immediate given fact of the whole infinite area of transcendental subjectiveness. The assumption of the reliability of memory and the assumption that non-actual possibilities are monadically implicated in actual possibilities, is an unjustified ontological assumption, and Husserl's phenomenology is built up on that unjustified ontological assumption.

The original Descartes' postulate of the absence of assumptions and Husserl's effort for a starting point of pre-scientific immediate given facts are in an irreconcilable contradiction. From the viewpoint of Descartes' idea of the absence of assumptions, the immediate flow of experiences has no gнесеological value. And since Husserl starts, on the contrary, from the viewpoint of immediate pre-scientific given facts, he cannot subject this „natural world“, even for a moment, to such a phenomenological reduction as it was in the case of scientific cognition.

The idea of the absence of assumptions as well as the idea of absolute immediateness onesidedly absolutize the individual aspects of the progressive effort for a continuous dialectical self-negation of historically given presuppositions of thought and knowledge.